

Ο ΒΙΚΤΩΡ ΟΥΓΚΩ

ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἡ 20]1 ἰουνίου 1885 ἦτο ἡ ἡμέρα τοῦ μεγίστου θριάμβου, ἐξ ὧν ποτὲ ποιητὴς κατήγαγεν. Ἐνῷ ὁ Πατράρχης ἀνῆλθε τὴν ἀνάκτιν τοῦ Καπιτωλίου ὁδὸν ὑπὸ τὰ χειροκροτήματα τῆς Ἰταλίας μόνης, ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ παρέδωκε τὸ πνεῦμα ὑπὸ τὰς ἀνευφημίας σύμπαντος τοῦ κόσμου. Τίς δὲν ἀναπολεῖ τὴν συγκίνησιν τῆς πόλεως τῶν Παρισίων κατὰ τὰς ὁκτὼ τελευταίας τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἡμέρας, τὸ ἐνθῶνιον πλῆθος τὸ διελαύνον πρὸ τῆς οἰκίας αὐτοῦ καὶ ἀνὰ πᾶσαν πρωίαν διὰ τελευταία τῆς ἀγωνίας αὐτοῦ δελτία ἐπαναλαμβάνονμεν ἐν τοῖς διθυράμβοις τῶν ἐφημερίδων ἀπάσης τῆς Εὐρώπης. Εἶτα ἐπηκολούθησεν ὑπὸ τὸν πέπλον νυκτὸς αἰθρίας ἡ παρὰ τὴν σορὸν πανηγυρικὴ ἀγρυπνία ὁλόκληρου λαοῦ ὑπὸ τὸ ὑποπράσινον φῶς ἐκατὸν τρικλήρων, ἀντανακλόμενον ὑπὸ τῶν ὀπλῶν τῶν φρουρῶν, οἵτινες παρετάχθησαν κύκλῳ περὶ τὸ φέρετρον ὡς περὶ κατακτιητὴν. Ἐπὶ τέλους δὲ ἡ μακρὰ συνοδεία παρήλαυνεν ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἡμέραν ἐν μέσῳ τῆς σιωπῆς καὶ τοῦ σεβασμοῦ ἀληθμονήτου ἀνθρωπίνου ὠκεανοῦ. Βεβαίως ὁ ἔκτακτος οὗτος ἐνθουσιασμός δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ, διότι ἐκ τούτου ὁλόκληρος λαὸς θὰ παρεφρόνει. Οἱ πάντες ὡς ἐξ ἐνστίκτου προέβλεπον ὅτι μετὰ μικρὸν θὰ ἐπέρχετο ἡ στιγμή τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐπιφυλακτικότητος. Ἐνῷ δὲ πάντες παρηκολουθοῦμεν τὸ φέρετρον ἀπὸ τῆς Θριαμβικῆς Ἀφίδος, περικεκαλυμμένης διὰ πενήμιου πέπλου, μέχρι τοῦ Πανθίου, ὅπερ, ὡς ἐκ τῆς συσσωρεύσεως τῶν στεφάνων, ἐφαίνετο ἀνυψούμενον ἐπὶ λόφου ἐξ ἀνθέων, πολλοὶ ἔλεγον κατὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ: «Ἐκ τίνος θὰ ἀποτελήται ἡ αὔριον;»

Ἡ αὔριον ἤλθεν, εἶτα δὲ παρήλθον πολλοὶ μῆνες. Τότε πράγματι ἤρξατο ἀκούσιμος συγκεχυμένος ψιθύρος μικρῶν ἐπικρίσεων. Τινὲς τῶν ζηλωτῶν αὐτοῦ, ὑπὸ φόβου καταληφθέντες πρὸ τῆς εὐρύτητος τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ καὶ νομίζοντες δικαίως ὅτι τὸ μέλλον θὰ ἀναγκάζετο νὰ ἀπορρίψῃ μέρος τούτων, ἤρξαντο αὐτοὶ οὗτοι ἐκτελοῦντες τὴν ἀναπόφευκτον ἐκλογὴν τοῦθ' ὅπερ ὁμως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ ἐπισταμένως χωρὶς νὰ ἐγερθῶσι πλεῖσται ἐνστάσεις κατὰ τῶν παραλειπομένων ἔργων. Ἐπὶ ταῖς ἐνστάσεις δὲ ταύταις ἄλλοι ψυχρότεροι ἢ δυσκολώτεροι περὶ τὴν ἐκλογὴν προσέβαινον περαιτέρω, ἐπιτυχάνοντες ν' ἀνεύρωσι τὰ υποδεικνυόμενα σφάλματα καὶ εἰς αὐτὰς τὰς σελίδας, περὶ ὧν δὲν ἠγέρθησαν εἰσέτι συζητήσεις, ἀφοῦ ὑπέβαλλον ταύτας ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν. Οἱ ψιθύροι οὗτοι μετεβλήθησαν εἰς θόρυβον, μεθ' ὃ ἅπαντες οἱ πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ τοῦ ποιητοῦ ἐχθροὶ ἀναθαρρήσαντες προσέλαβον ἐπιθετικὴν στάσιν καὶ ὑπέσκαψαν τὸ ἔργον ὅπως καταρρίψωσι τὸν ἄνδρα. Διάφοροι φιλολογικαὶ σχολαί, αἵτινες ἡσθάνοντο ἑαυτὰς συμπεριγόμενας ὑπὸ τῆς διαρκούς ταύτης τοῦ ρομντισμοῦ ἐπιτυχίας προσέδραμον εἰς τὴν ἐπίκλησιν

ταύτην. Οὕτως ὁ θόρυβος προσέλαβε τὰς διαστάσεις θυέλλης, περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ 1888 ἡ καταιγὶς ἐνέσκηψεν ἐξ ὧν τῶν σημείων τοῦ ὀρίζοντος.

Ἐκτοτε τὸ ἐγκωμιάζειν καὶ ἐπαινεῖν ἀπλῶς τὸν ποιητὴν ἐν αἰθουσῇ ἢ καὶ ἐν φιλικῷ κύκλῳ ἀπετέλει πράξιν τοσοῦτον ἡρώϊκην ὅσον καὶ ἡ ὁμολογία τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐν χώρᾳ ἐθνικῇ. Εὐθὺς ὡς προέφερε τις τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ, οὐδὲν ἕτερον ἔβλεπε περὶ αὐτοῦ εἰ μὴ μόνον μειδιήματα, ὤμους ὑψουμένους, χεῖρας διαγραφούσας σχῆμα ἀποδοκιμασίας, εἶτα ἐπεκράτει μακρὰ σιωπὴ, ἀνὰ δὲ καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ἐπέμενέ τις, αἱ διαμαρτυρίαι ἠγείροντο πανταχόθεν ὁμοφώνως. Καὶ οἱ μὲν νομιμόφρονες ἔλεγον ὅτι ὑπῆρχον μὲν ἴσως καὶ ὠραία τινα ἐν ταῖς Ὠδαῖς (Odes et Ballades), ἀλλ' ὅτι ἀφοῦτο ὁ ποιητὴς ἀπέρριψε τὰς ἰδέας, εἰς ἃς ἐπίστευε κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν, οὐδὲν ἕτερον κατάρθωσεν, ἐκτὸς μόνον ὅτι ἐπολλαπλασίασε τὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ μὴ ἀναπτύξας τὰ ἴδια προτερήματα. Οἱ δὲ ὀρλεανικοὶ, καίπερ ὁμολογοῦντες ὅτι εὗρισκον ἐν τῷ ποιητῇ ποιόν τι προτέρημα μέχρι τοῦ 1848, ἐκήρυττον ἀκαταληπτὰ τὰ ὑπόλοιπα τῶν ἔργων αὐτοῦ. Οἱ βοναπαρτικοὶ, ἀπογοητευθέντες ἐκ τῶν Τιμωριῶν δὲν ἐπεδείκνυντο ἐπεικίστεροι πρὸς τὴν Ὠδὴν εἰς τὴν στήλην· οἱ ἐλευθερόφρονες προσεπάθουν νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι, μεθ' ὅλας τὰς ἀξιεπαίνους προσπάθειάς, ἃς κατέβαλε κατ'ὅπως ἀπελευθερωθῇ, παρέμεινε καλ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ὁ παιδικὸς καὶ ἀντιδραστικὸς αἰσθὴς τῶν Παρθένων τοῦ Βεροδούνου· οἱ ριζοσπαστικοὶ δημοκρατικοὶ ἠρνοῦντο νὰ θεωρήσωσιν ὡς ἄξιον λόγου ἄνδρα, ὅστις ἔσχεν ἀνάγκην τοσοῦτων ἐτῶν ἵνα προσέλθῃ τῇ δημοκρατίᾳ. — «Ἀφήσατε τὸν χρόνον νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ» ἀνεφώνει σοφὸς γέρον πολιοῦρις καὶ ζωηρὸς τὴν μορφήν, ὅστις ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῇ Εἰδικῇ σχολῇ, ὅτε ἐν ταύτῃ ἐδίδασκεν ὁ Νιζάρ, ἔλεγεν ὅτι ἅπανα αὕτη ἡ ποίησις ἦτο μάταιον καὶ κενὸν ἔργον ρητορικῆς, ἀποτελοῦσα κόσμημα σκηνογραφικὸν ἐκ λεπτῶν καὶ ἐπιγύρῳν κατεσκευασμένων φύλλων, ἅτινα θὰ διερρήγγυντο ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἢ πυροτέχνημα, ὅπερ ἡ βροχὴ ἐν ὀλίγαις στιγμήσι θὰ κατέστρεφε. Τέλος δὲ ἐρασταὶ τινες τῆς ποιήσεως, ἄγοντες ἡλικίαν οὐχὶ τόσον ὥριμον, συνετάσσοντο ταῖς γνώμας ταύταις, ἀναμνησκόμενοι τῶν μαθημάτων, ἅτινα ἔλαβον ἐν τῇ σχολῇ διαρκούσης τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅτε οἱ καθηγηταὶ δὲν ἐτόλμων νὰ ὁμιλήσωσι περὶ τοῦ Βικτωρος Οὐγκῶ ἄνευ αὐστηροτάτης λογοκρισίας καὶ ἐδίδον τοῖς μαθηταῖς πρὸς μελέτην τεμάχια κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν ἔργων τῶν Καζιμίρ Δελβιν καὶ Πονσάρ.

Ἀφ' ἐτέρου ἄνδρες ἀνέκοντες τῇ ἐπιστήμῃ, ἄνδρες κεκρυμμένοι πολέμιοι τῶν προϋόντων τῆς φαντασίας τυγχάνοντες, μὴ μελετήσαντες δ' ἄλλως τε οὐδὲ τὸν Ρακίναν καὶ τὸν Κορνῆλιον διεμαρτύροντο καὶ οὗτοι. Καὶ συνεφώνουν μὲν ἐνίοτε φυσιολόγοι καὶ φυσικοὶ τινες περὶ περιγραφῶν, ζωηρῶς κεχρωματισμένων, ἀπαντωσῶν δὲ ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' οἱ μαθηματικοὶ καὶ οἱ χημικοὶ, εἰθισμένοι ὄντες εἰς τὰς σφαίρας καὶ καθωρι-

σμένας ἀντιλήψεις, ἐφάνιντο ἀδιάλλακτοι¹. Ἐξ ἄλλου οἱ εἰς ὕψιστον βαθμὸν λεπτοὶ καὶ ἐγκρατεῖς, οἱ ἀνατραφέντες διὰ τοῦ Ὁρατιοῦ καὶ τοῦ Λαφονταίν, οἵτινες διέμενον ἀναποφάσιστοι εἰσέτι πρὸ τοῦ Σαϊζπέρου, καταλαμβάνοντο ὑπὸ φόβου πρὸ τῆς ἐλαχίστης συσσωρεύσεως λέξεων καὶ ἰδεῶν, αἵτινες διετάρασσαν τὴν ἡρεμίαν, ἣν ἀπέκτησαν ἐν τῷ μετρίῳ τῆς φιλολογίας εἶδει, ἐξέφραζον τὴν περιφρόνησιν αὐτῶν διὰ λέξεων σαφῶν, αἵτινες εὐκόλως ἀνεγνωρίζοντο ὡς οὐσαι τὸ ἀποτέλεσμα μακρᾶς σκέψεως καὶ κρίσεως. Συγγραφεῖς ἀνήκοντες εἰς τὴν φυσιογραφικὴν σχολὴν ἀπεφάνιντο ὅτι ἡ ἀκριβεία μόνη εἶναι ἀξιόπαινος, ὅτι δὲ ἡ λυρική ὑπερβολὴ ἦτο ἀνέκαθεν παραπλάνησις τῆς καλαισθησίας. Ἐτι μᾶλλον φοβερώτεροι ἀνεφάνιντο οἱ συμβολισταὶ καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ συστήματος τῆς παρακμῆς (décadents), οἵτινες ἐξαλλοὶ ἐξ ἀγανακτήσεως ἀνεφώνουν μεθ' ἐνὸς τῶν αἰσθητικῶν· «Ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχουσιν ἑκατὸν ποιηταί, οἵτινες ὅμως ἐν συνόλῳ λαμβανόμενοι οὐδὲ ἓνα ποιητὴν ἀποτελοῦσι . . . τὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι ἀπρόσωπα, πεφυσιωμένα καὶ κενά».

Εἶχεν ἐκλίπει λοιπὸν ἡ δόξα τοῦ ποιητοῦ καὶ ἐπρόκειτο ἄρα γε νὰ παραστῶμεν εἰς μίαν τῶν «γελοίων ἐπινόδων», περὶ ὧν ὠμίλησεν ὁ Μποαλὼ ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ρονσάρ; Πολλοὶ ἐφοβοῦντο τοῦτο, τινὲς δὲ τῶν πιστῶν τῷ ποιητῇ ψυχρανθέντες, ἤρχιζον ἤδη νὰ φαίνωνται συνεσταλμένοι καὶ προσεκτικοὶ ἐν ταῖς συζητήσεσιν. Ἄλλοι ὅμως, εἰθισμένοι εἰς τὰς περιπετείας τῆς φήμης ἀνέμενον ἡσυχῶς τὸ τέλος τῆς καταιγίδος. Καὶ πολλάκις μὲν συνέβη ὥστε μία ὁλόκληρος γενεὰ νὰ ἀπατηθῇ περὶ τῆς ἀξίας ποιητοῦ τινος· ἀδύνατον ὅμως ἦτο νὰ εὐρεθῇ ἔστω καὶ ἐν μόνον παράδειγμα, καθ' ὃ δύο ἢ τρεῖς γενεαὶ νὰ παρεγνωρίσαν κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὴν ἀξίαν ποιητοῦ, καὶ ἂν εἰσέτι ἀντρέχουμεν εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ Ρονσάρ ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τοῦ 1550, ἥδη δὲ ἀπὸ τοῦ 1585, ὅτε ὁ ποιητὴς οὗτος ἀπέθνησκει, ὁ Μαλέρβης ὠρθοῦτο ὅπως ἐκθρονίσῃ αὐτόν. Ἡ βασιλεία τοῦ πρώτου 35 μόνον ἔτη διήρκεσεν. Ἀλλὰ τῷ 1890 62 ἔτη εἶχον παρέλθει ἀφ' οὗ τὰ Ἀνατολικά ἄσματα (Orientales) ἐθαυμάζοντο, εἶχον διαρρεύσει 60 ἔτη ἀφ' οὗ ἀνεδιβάζετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Ἑρνάνης καὶ ἀνεγινώσκετο ἐπιμόνως ἡ Παναγία τῶν Παρισίων. Βεβαίως ἦτο λίαν ἀργά ὅπως γείνη ἀπόπειρα πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἀντίδρασιν, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ὅστις εἶχεν ἰδεῖ τὸν Λαμαρτίνον καὶ τὸν Βερνάρδον, οἵτινες ζῶντες ἦσαν ἐξ ἰσοῦ ἐνδοξοὶ ὅσον καὶ ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, διατηροῦντας ἐπὶ τριάκοντα μόλις ἔτη εἰς ἐαυ-

τοὺς τὸν γενικὸν ἐνθουσιασμόν. Ἡ φράσις «Ἀφήσατε τὸν χρόνον νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ» ἦτο φράσις ἀρχαία τοῦ 1840, ἥτις μάλιστα σὺν τῷ χρόνῳ ἀντεκρούσθη.

Πράγματι δὲ ὁ ἀριστοτέχνης διετῆρει πάντοτε τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ, τὸ δὲ δημόσιον ἐξηκολούθει ἀναγινώσκον αὐτὸν τόσον ἐπιμόνως ὅσον καὶ ἄλλοτε. Τῷ 1891 ὁ κ. Βακερῆ ἠγγελλεν ὅτι κατὰ τὰ ἐξ ταῦτα ἔτη τῆς ἐναντίον τοῦ ποιητοῦ ἐπιδρομῆς, ἡ πώλησις τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀπῆνεγκε καὶ πάλιν τὸ ποσὸν ὁκτώ περὶπου ἑκατομμυρίων φράγκων. Ὁ δὲ κ. Ἐδμόνδος Μπινέ, ὅστις, καίπερ συντάσσων τὸν πρόλογον τῶν Τιμωρίων (τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ) ἐδημοσίευσε κατὰ τοῦ ποιητοῦ τρεῖς ὀγκῶδεις τόμους, πλήρεις τοσοῦτου μίσους, ὥστε ἀπέκριναν τούτων αἱ Τιμωρίαι ἐφάνιντο τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐπιεικειᾶς, ἀποδοκιμασίας μόνον ἐτύγχανε, παρὰ τὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν τῶν ἐμβριθῶν αὐτοῦ μελετῶν. Ἦδη μικρὸν κατὰ μικρὸν ἤρξατο ἐκδηλουμένη μεταλλαγὴ τῶν φρονημάτων. Πολλοὶ, οἵτινες ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τοῦ ποιητοῦ, διότι ἀπέκαμον ἀκούοντες αὐτὸν ἐπαινούμενον, ἐπανήρχοντο πρὸς αὐτόν, βαρυνθέντες ὡς ἀκούσιν αὐτὸν κατακρινόμενον. Ἐπὶ τέλους δὲ ἦτο δυνατόν νὰ ἀπαγγεῖλθῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν κύκλῳ λόγιων, χωρὶς νὰ διεγερθῶσιν αἱ διαμαρτυρίαι, αἵτινες προῦκαλοῦντο ἄλλοτε. Πανταχοῦ σχεδὸν ἡ συζήτησις τῶν προτερημάτων καὶ τῶν ἐλαττωμάτων αὐτοῦ διεξήγετο ἡσυχῶς, ὥσπερ ἐπρόκειτο περὶ τοῦ Κορνηλίου ἢ περὶ τοῦ Σαϊζπέρου. Ἡ καταιγὶς εἶχε παρέλθει, διεβλέπετο δὲ ὅτι αὕτη οὐδὲν ἄλλο ἦτο κυρίως, ἢ ἡ μοιραία δίνη τῆς ἀποθεώσεως.

Ἐν ποίᾳ καταστάσει εὐρίσκονται σήμερον τὰ πράγματα, ἢ ποῖαι εἶναι αἱ γνώμαι, αἵτινες θεωροῦνται σήμερον ὀριστικαί; Ποῖαι εἶναι αἱ ἀσταθεῖς δοξασαί, περὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι φόβοι μὴ ἀνατραπῶσιν ὑπὸ μελλούσης ἀντιστάσεως; Τοῦτο ἀκριβῶς θὰ ἀποπειραθῶμεν νὰ διερευνήσωμεν, ἐξετάζοντες τὰς νεωτάτας περὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ περὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ μετὰ προφανοῦς ψυχραιμίας ἐξανεχθείσας γνώμας. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ δυσχέρεια ἐγκεῖται εἰς τὸ νὰ εὐρεθῇ ἐπαρκῶς εἰρηνικὴ γωνία, ὅπως ἀπὸ ταύτης συλλεγῶσι μόνον αἱ ἀμερόληπτοι γνώμαι. Ἐν ταῖς ἐφημερίσι καὶ τοῖς περιοδικοῖς ἐξακολουθοῦσι δημοσιευόμενα ἐξαίρετα ἄρθρα, ἅτινα δυνατόν νὰ παράσχουσιν ἡμῖν πολυτιμοτάτας λεπτομερείας, ἐν τούτοις ὅμως διαφρίνεται εἰσέτι τὸ πολεμικὸν πνεῦμα μαχητῶν τινῶν, τὸν ὕστατον καταβαλλόντων ἀγῶνα. Βιογραφικὰ τινα ἢ κριτικὰ ἔργα, γεγραμμένα μετὰ τῆς ἀκριβείας, ἥτις ἐπιβάλλεται εἰς τὰ τοιαῦτα πονήματα, θὰ ἐκίνουν πλείονον τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν πρὸς ἔρευναν τούτων, εἰ μὴ ἐγινώσκουμεν ὅτι πᾶν βιβλίον γράφεται ὅπως ἐξαρθῇ προσωπικὴ τις ἰδέα, ἐνῶ τοῦναντίον ἡμεῖς ἐπιζητοῦμεν γενικὴν τινα γνώμην. Εὐτυχῶς ὅμως διακρίνομεν ἑδάφος εἰρηνικώτερον ἐν μέσῳ τοῦ πατάγου τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἄρθρων, ἅτινα μακρόθεν φαίνονται διεξάγοντα τὸν ἀγῶνα τοῦτον μόνον ὅπως πρὸς τατεύσωσι τὸ ἑδάφος τοῦτο, ὅπερ εἶναι τὰ διδασκτικὰ βιβλία. Πᾶς συγγραφεὺς εἰσαχόμενος ἐν τούτοις ἐξέρχεται ἐκ τοῦ ἀγῶνος

1) Ὁ κ. Φαυὸ ἐπιθεωρῶν τὰς περιγραφὰς τριχυμῶν, αἵτινες ἀπαντῶσιν ἐν τοῖς μεγάλαις συγγραφεύσιν, οἱ οἱ ὁ Ὁμηρος, ὁ Βιργίλιος, ὁ Κάμμενς, ὁ Σατωβριάνδος, ἀνεγνώρισεν ὅτι μόνη ἡ τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ ἐν τοῖς Ἐργαταῖς τῆς θανάσεως ἦτο ἀκριβὴς ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἐποψιν, ἐφ' ᾧ καὶ προσετίθει: «Ἀγνοῶ πῶθεν ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ ἤρυστο τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ, φρονῶ ὅμως ὅτι τῷ 1866 ἐγνώριζε πολλὰ πλεονά ἐκείνων, ὅσα ἐγίνοντο πολλοὶ σοφοὶ μεταωρολόγοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης» (Revue scientifique 17 mai 1879).

νικητής, ἐξεταζόμενος μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων αὐτοῦ σκέψεων, μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων αὐτοῦ λόγων, κρινόμενος καὶ εἴτα ἐγκαθιδρυόμενος ἐν τῇ θέσει, ἧς εἶναι ἐπ' αὐτοῦ. "Απαξ" εἰσαχθεὶς ἐν τῇ σχολικῇ διδασκαλίᾳ δύναται νὰ ᾔηται βέβαιος περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἀποσπάσματα τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐκτίθενται ὡς πίνακες ἐν μουσεῖῳ ἐν τοῖς Ἀνθολογίοις, δι' ὧν θὰ προσκληθῇ ἡ νεότης ὅπως ἀποθαυμάσῃ αὐτοῦς, ἡ δὲ βιογραφικὴ περὶ τοῦ συγγραφέως σημείωσις, συντασσομένη ὑπὸ ἀνδρῶν, οἵτινες εἶναι οἱ τιτλοφορούμενοι φρουροὶ τῆς καλαισθησίας, κατατάσσεται ἐν ταῖς Γραμματολογίαις μεταξὺ τῶν σεβαστῶν ἀριστοτεχνῶν τοῦ πεζοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Ὡς ἐκ τούτου ἂς συμβουλευθῶμεν ἀπλῶς καὶ τυχαίως τινὰ τῶν σχολικῶν τούτων ἐγγχειριδίων, ἀτινα συνετάχθησαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ, ἐσμέν δὲ βέβαιοι ὅτι ἐν τούτοις θὰ ἀπαντήσωμεν οὐ μόνον τὸ ὁμόφωνον φρόνημα τῶν μᾶλλον ὀρθοφρονούντων πνευμάτων τοῦ ἐνεστώτος, ἀλλ' ἴσως καὶ αὐτὸ τὸ φρόνημα, ὅπερ θὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῷ βίῳ τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς, ἥτις θὰ διδαχθῇ διὰ τούτων.

Ἄλλ' ὦ τοῦ θαύματος! Οὐδεμία τῶν φλογερῶν ἐπιθέσεων, αἵτινες διενηργήθησαν κατὰ τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ ἐνεκα τῆς ποικιλίας τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἰδεῶν μέχρι τῆς ἐξορίας αὐτοῦ καὶ ἐνεκα τῆς σφοδρότητος τῶν δημοκρατικῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων κατὰ τὰ τελευταῖα τριάκοντα πέντε τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη, φαίνεται εὐρύστα ἡχώ ἐν τῷ καθαρῷ φιλολογικῷ τούτῳ κύκλῳ. Οἱ εἰς τούτον ἀνήκοντες οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἐσκέφθησαν νὰ ζητήσωσι αὐτῷ λόγον διὰ τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ δοξασίας, ὡς τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ διὰ τὸν Ρονσάρ, τὸν Λαφονταίν καὶ εἴ τινα ἄλλον. Τῇ ἀληθείᾳ τὸ νὰ ζητῶνται παρὰ ποιητοῦ βαθεῖαι πολιτικαὶ θεωρίαι εἶναι τοσοῦτο λογικόν, ὅσον καὶ τὸ ν' ἀπαιτῆται παρὰ ὑπουργοῦ ἢ πρεσβευτοῦ νὰ γράφῃ στίχους ἀπταίστους καὶ ὠραίους. Ἀφ' ἑτέρου, ἂν ἕκαστος ἐθαύμαζε μόνον τοὺς συγγραφεῖς οἵτινες ἐμποροῦνται τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκέψεων καὶ φρονημάτων, πρὸ πολλοῦ ὁ Βοσνέτος θὰ ἀνεγινώσκετο καὶ θὰ ἐμελεᾶτο ἐν ταῖς ἱερτικαῖς σχολαῖς μόνον. Ἄλλως τε ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ αἱ ἀντεγκλήσεις τοσοῦτω μᾶλλον ἀνεξήγητοι ἦσαν, ὅσῳ οὐδέποτε ἐφάντασθη τις νὰ κατακρίνῃ τὸν Μυσὲ ἢ τὸν Γκωτιὲ ἐπὶ παραδείγματι, ἐπὶ τῷ ὅτι ἐφάνησαν εὐμενεῖς πρὸς πᾶσαν κυβερνήσιν, καὶ ὅσῳ ὁ Λαμαρτίνος κατεῖχε πάντοτε τὸν θαυμασμόν τοῦ κοινοῦ, καίπερ ἀποδεχόμενος ἐπιχորήγησιν παρὰ τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀφοῦ προηγουμένως ἦτο νομιμόφρων καὶ δημοκρατικός. Ὡς ἐκ τούτου ἐν ταῖς σημειώσεσι τῶν διδασκτικῶν βιβλίων οὐδεὶς περὶ τῶν τοιούτων ὑπαινιγμὸς γίνεται.

Ἐνα καὶ μόνον τοιοῦτον ὑπαινιγμὸν ἀνακαλύπτω, καὶ οὗτος ὅμως ἰσοδυναμεῖ σχεδὸν πρὸς ἔπαινον, οὗτος δὲ εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Ζιντέλ ἐν τοῖς ἐξῆς ἀναφερόμενος: «Θὰ ἦτο λίαν ἀξιοκατάκριτος (ὁ Οὐγκώ) ἂν εἶχεν ἀποπτύσει τὰ ἀρχαῖα αὐτοῦ φρονήματα ἐκ συμφέροντος, ἐκ φόβου ἢ ἐξ ἀνανδρίας, ἂν ἐκερδοσκόπει ἐπὶ τῶν στιγμασίῳν ἐξάψεων, ὅπως ἔτι μᾶλλον προσελκύσῃ τὰ βλέμματα τοῦ

κοινοῦ πρὸς ἑαυτόν, ἂν εἶχεν ἐγκαταλίπει τὰς ὑγιεῖς ἀρχάς, ὅπως ἀσπασθῇ τὰς ἐσφαλμένας, ἂν τέλος πάντων ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἶχε ταπεινωθῇ. Τούναντίον ὅμως ἡ καρδίᾳ αὐτοῦ φαίνεται ἔτι μᾶλλον ἀνοίγεται καὶ ἐμπλησθεῖσα ἔρωτος θερμοτέρου καὶ εὐγενεστέρου».

(Ἀκολουθεῖ).

RAOUL DE ROSIÈRES.

N. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.

Ἐπιγραφή Φερῶν.

Ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ Δημαρχείου Φερῶν (Βελεστίνου) εἰδὼν ἐρριμμένοι τῇδε κάκεισε δύο ἐπιγραφαί, ὧν ἡ μὲν ἐστὶν ἐπιτύμβιος, ἡ δὲ ἐψηφισμα ἀπελευθερώσεως δούλων.

Καὶ ἡ μὲν ἐπιτύμβιος ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου ἐγκεχάραι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ, καθὰ ἐκ τοῦ εἶδους τῆς γραφῆς δηλοῦται. Ἡ δὲ δευτέρα ἐστὶν ἐγκεχαράγμενη ἐπὶ λίθου πρασίνου χρώματος. Ἐγχωρίου, ἀμφοτέρωθεν γεγραμμένου. Δυστυχῶς ἐστὶ τεθλασμένη καθ' ὅλας ἐν γένει τὰς πλευράς. Ἐκ τῆς μιᾶς ὁψews τὰ γράμματα εἰσὶν ἐσβεσμένα καὶ σχεδὸν δυσανάγνωστα. Μεταδάντες δ' εἰς Φερὰς δι' ἐμπορικὰς ἡμῶν ὑποθέσεις δὲν εἶχον μεθ' ἡμῶν αὐτῶν χάρτην ἐκτυπωτικόν, ὅπως λάβωμεν ἐκτυπώματα (estampages), οὔτε τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον ν' ἀντιγράψωμεν αὐτήν. Τὰ δ' ἐκ τῆς ἄλλης ἐνεπιγράψου ἐπιφανείας τοῦ λίθου διασωθέντα γράμματα ἀντιγράφαντες, παραδίδομεν ἐνταῦθα τῷ φωτί.

ΟΜΜΕΙΑ ΑΠ· ΛΕΥΘΕΥΕΡΕΣΘΕΙ
ΡΑΣΕΥΜΕΜΛ' ΜΣΟ· ΣΥ' ΑΛΣΕΛ
ΕΡΕΣΘΕΝ' ΑΛΠΟΥΙΑΙΑΣ ΑΜΦΙΠΡΑ
ΤΟΥ ΠΑΤΤΟΥΝΝΙΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΕΣΘΕΝ
5 ΟΣ ΑΣΤΟΚΛΕΑΙΟΙ ΕΥΦΡΟΣΥΝΑ ΚΑΙ ΘΕ
ΕΣ ΘΕΝΑΛΑΠΟΠΕΙΘΟΥΝΟΣ ΜΕΙ ΙΟ Ν
ΕΝΝΕΙΑ ΟΦΡΥΝΟΙ ΠΑΥΣΑΝΙΑ ΟΕΛΕ
ΕΥΚΤΕΙΜΟΝΕΙΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΕΣΘ
ΛΟΝΟΣΛΟΝΤΕΙΟΙΣ ΣΟΥΣΟΣΘΙΟΙ
10 ΣΘΕΣ ΑΠΟΘΙΟΙΟΤΙ ΜΕΓΑΛΟΚΛ
ΟΚΛΕΙΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΕΣΘΕΝΣ ΑΛΠΟ
ΠΟΡΙΑΔΙΚΑΙΕΙΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΕΣΘΕ
ΚΟΛΛΙΑΙΟΙ ΣΟΥΣΙΦΑΝΕΙΣ ΑΝΑΞΑ
ΕΣ ΑΠΟΦΙΛΟΚΡΑΤΕΙΑΣ
15 ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΕΣ

... Ομεια ἀπ[ε]λευθερεσθ[ε]ν[σ]α ὑπὸ δεῖνος
ἀπελευθε[ρ]εσθ[ε]ν[σ]α Εὐμεμ.
ἀπελευθε[ρ]εσθ[ε]ν[σ]α ἀπὸ Γγ[γ]αί[α]ς Ἀμφιπρά
του. Παττωννία ἀπελευθερεσθ[ε]ν[σ]α ἀπὸ